

A hegy és a folyó vitája egy IX. századi versben

SZ. JÓNÁS ILONA

A szerző, Ermoldus Nigellus, neve germán eredetre vall, de mellékneve déli, aquitániai származásra utal. Mindenesetre a száműzetését Strassburgban töltő klerikus idegennek érzi magát a „barbár nyelvet” beszélő, „vad” lakosság között, s nosztalgiával idézi „otthona”, Charenton vidékének szépségét, halban gazdag folyóját, rétjeinek üde zöldjét, aranyló mezőit, szőlőskertjeit.¹ Ermold valószínűleg a császári udvarban nevelkedő ifjak (*nutriti*) csoportjához tartozott, akikből az uralkodó főbb hivatalnokait választotta.² Jámbor Lajos fiának, az Aquitániát kormányzó Pippinnek udvarához tartozhatott, akit 824-ben elkísért bretagne-i hadjáratára. Száműzetésének pontos oka ismeretlen, mindenesetre a császárt dicsőítő, hosszú versében (2650 sor) őszinte megbánást mutatva,³ remélte az uralkodó bocsánatának elnyerését. Hasonló szándékkal fordult Pippinhez két verses levélben, bízva száműzetésének feloldásában.⁴

Témánk az I. számú levél tartalmához kapcsolódik. A szerző Thalia műzsát küldi levelével a királyhoz, hogy verse elnyerje tetszését. Felidézi az általa jól ismert charentoni vidéket (Audiacum), a királyi udvart, a királynét, amint templomba megy ifjú leányok koszorújában, az udvar élénkségét, a klerikusokat, az idős és ifjú embereket, akiknek üdvözlétét küldi a „büntetését megérdemelt száműzött”.⁵ Kéri Thaliát, köszöntse illendően a királyt, aki majd megkérdi, honnét jött, s ki küldte hozzá.

1. Carmen Ermoldi Nigelli exulis in honorem gloriosissimi Pippini regis. v. 7-12. Kiad. FARAL 1932. 202-203.

2. Ezt látszik alátámasztani, hogy egy bizonyos Lupus Santioról azt írja: „*Caroli nutritime fretus*”. In honorem Hludowici christianissimi caesaris Augusti, Ermoldi Nigelli exulis elegiacum carmen. v. 166; in: FARAL 1932. 16.

3. In honorem Hludowici... lib. IV. v. 2637-2649; FARAL 1932. 201.

4. Ad Pippinum regem I. 200 sor, II. 225. sor; FARAL 1932. 202-217, 218- 233.

5. „*Exiliumque pati culpa operante mea*”: v. 46.

Ezután Thália bemutatja Elzászt, ezt a „régi gazdag földet, amelyet a frankok foglaltak el, s adtak neki nevet.” Egyik oldalán a Vogézek hegyei emelkednek, a másik oldalon a Rajna folyik, középen szorgalmas lakosság él. A domboldalak lankáin szőlőkertek érlelik fürtjeiket, a völgyben termékeny föld terül el. A szántók adják a bő aratást, a domboldal a bort. A Vogézeket erdők borítják, a Rajna megtermékenyíti a talajt. Kérdés, vajon a hegy, vagy a folyó gazdagítja-e jobban a lakosságot? A következőkben a Rajna és a Vogézek egymással versengve hangsúlyozza a maga hasznosságát. Elsőként a Rajna szól, majd a Vogézek válaszol:

Rajna: „Jól ismerem a frankokat, a szászokat és a svábokat, nekik szállítják hajóim gazdag rakományukat. Én, a Rajna számtalan gazdagság létrehozója vagyok, és halakban is sokkal gazdagabb, mint bármely nagy folyó. A szerencsétlen szél és esőverte Vogézek nem ajánlhat fel mást, csak tüzelő fát. Szavamra, Vogézek, vizem folyása eléri az egész világot, s mindazt elhozza, amit csak óhajtanak a királyok.”

Vogézek: „Az én jó minőségű fáimból épülnek a paloták, a templomok, amelyekhez én szállítom az erős gerendákat. Erdeimben vadásznak a királyok, ahol bőséges a nyúl, itt fut a nyíllal sebzett őz a források felé, ott éri el a tajtékos vadkan a kis patak jólismert zuhogóját. Számos folyóvizem pedig bővelkedik halakban. A lakosság hasznát jelentő javak, amelyeket te saját érdemeidnek és szolgálatodból eredőnek tartasz, hidd el Rajna, ezek engem illetnek. Ha te nem volnál Rajna, magtáraink, amelyeket termékeny földünk megtöltött azzal gabonával, amelyet te elszállítasz a tengeren túlra, érintetlenek lennének, s eközben szegény parasztjaink sajnos az éhségtől szenvednek. Ha te nem lennél, Rajna, az én „falernóim” itt maradnának, s finom borom itt árasztaná a jókedvet, a bor, amit te elszállítasz, hogy a tengeren túl eladd, mialatt szőlőművelőink szenvednek a szomszédoktól a szőlőkertek lábainál.”

Rajna: „Ha Elzász lakossága saját hasznára tartaná meg mindazt, amit termékeny földje megterem, úgy ezt a derék népet a földeken elterülve láthatnánk, részegségbe fojtva, s így alig maradna egyetlen ember is a nagy városokban. Igen hasznos dolog tehát eladni a bort a frízeknek és a tengeri népeknek, és érte behozni más, kiváló termékeket. Így népünk ékesítheti magát a színes köpenyekkel, a ragyogó árukkal, amelyeket kereskedőink és az idegenek hoznak számukra. Te, Vogézek, építőfával rendelkezel, én aranyporral; kivágott fáid helyébe áttetsző gemmák érkeznek. S ahogyan a Nílus elárasztja vizével a fekete Egyiptom földjét, megtermékenyítve nedvességével talaját, hasonlóképpen a nép szüntelen imái kérik visszatértemet, amely él-teti a rétet és a szántóföldeket”.

Vogézek: „Elég Rajna, állítsd meg kétes következményű áradásaidat. Ostobaságodban azt hiszed, hogy megöntözöd, de sajnos le is rombolod a nép vetését.⁶ Ha nem lennék a hegy ormán, megakadályoznám vad vizeidet.”

6. Az évkönyvek több áradást említenek. 815-ből az *Annales regni Francorum* (MGH *Scriptores rerum Germanicum in usum scholarum*). Kiad. Kurze 1895. a. 815; a *Fuldai Annales* szerint 886-ben „a szüntelen esőzések miatt a Rajna kilépett medréből és mindent lerombolt a völgyben”: *Annales Fuldenses* (MGH *Script. rer. Germ. in usum scholarum*). Kiad. WAITZ 1891. a. 886.

A vitának Thalia azzal vet véget, hogy mindkettőt mérsékletre inti, és arra buzdítja, őrizték meg javaikat; hegy és folyó egyaránt szolgálja a vidék gazdagságát. Majd átér Strassburg városának dicséretére. A rómaiak Argentorianak nevezték, joggal, mostani virágzása, prosperitása révén „Strazburg” lett, mert „az egész világ itt halad át”.⁷ Megemlíti a város művelt és buzgó püspökét, Bernoldot, aki iskolát alapított, hogy a konok és barbár népet Istenhez vezesse. A püspök a száműzöttet is kegyesen fogadta, figyelmes együttérzéssel bátorította, jó tanácsaival enyhítette bánatát. Így bár száműzetése jobb, mint érdemelné, mégis bánatos, mert száműzve, távol kell lennie hazájától és királyától. Végül Vergilius, Ovidius, Szent János, Szent Péter és Pál, Hilarius száműzeteit idézi, hogy példájukból erőt merítve a rosszat türelemmel viselje.⁸

A vers rövidege ellenére is (200 verssor) figyelemreméltó. Elzász gazdaságát két nézőpontból, a termelés és a kereskedés szempontjából mutatja be. Felsorolva mindazon javakat, amelyek a földből, illetve a kereskedelemből származnak, nem ad ugyan új ismereteket, de a korabeli gazdasági életről kétségkívül igen színes képet rajzol.

Az erdőborította hegyek nem a „vadont” jelentik, hanem az emberek számára nélkülözhetetlen javakat nyújtó területet. Jacques Le Goff francia történész a középkort a fa civilizációjának nevezte.⁹ A fa és az erdő gazdasági jelentőségét tanúsítják a különböző birtokjegyzékek erdőhasználatra vonatkozó szigorú szabályozásai. A fa a korszak egyetlen energiaforrása volt. A Vogézek büszkeségét hatalmas fáit, a lakóhelyek és kultushelyek szinte kizárólagos építőanyagait jelentették. Néhány kivételtől eltekintve fából épültek a lakóházak, templomok, kolostorok, paloták, de a kőépületekhez is az erdő szolgáltatja a gerendákat, a tetőzethez szükséges fát. A hittérítő szerzetesek, Tudbert, Willibald, Bonifác, Sturmus, Columban, és a többiek életrajzaiból az első kolostorok és kápolnák faépítkezéseit olvashatjuk,¹⁰

Az erdő fontos élelemforrás is volt. A szöveg csupán a halakban bővelkedő hegyi folyókat említi, és főleg a vadászatot, a királyi vadászatok ideális helyét. A frank uralkodók fő vadászterülete az Ardennek, a Vogézek erdeje, a nimwegeni és a frankfurti erdőségek voltak. Einhard szerint Nagy Károly szenvedélyesen vadászott, s „ez a kedvtelése már gyermekkorától megvolt, s lehet, hogy nincs a világon még egy nép, mely ennek gyakorlásában a frankokkal összevethető lenne”.¹¹ Nagy Károly, mint azt a Királyi Annalesek feljegyezték, még 70 éves kora után is, 813-ban Aachen környékén vadászott.¹² Fia, Jámbor Lajos, követte e kedvtelésében, aki ugyancsak a halála előtti évben, 839-ben az Ardennekben még résztvett egy vadászaton.¹³ A Saint-Bertin

7. Először Toursi Gergelynél szerepel „Strataburgum” alakban. Ténylegesen itt találkoztak a dél felé (Svájc és Provence), a Duna, a Marne, a Szajna felé, továbbá az észak felé (Trier, Mainz) vezető utak.

8. „Ergo, Thalia, decet pacienter ferre laborem Cum constet magnos haec subisse viros.” Vö. 4. j. v. 197-198.

9. J. LE GOFF: La civilisation de l'Occident médiéval. Paris 1984. 145-233k.

10. Passio Thrudperti. MGH SS rer. merov. IV. 325-363; Vita Willibaldi. ibid. VII.81-141; Vita Bonifaci. PL t. 89. 633-634; Vita Sturmii. MGH SS rer. merov. 366-371; Vita Columbani. ibid. IV. 822-827.

11. Einhardus: Vita Caroli Magni. c. 22. Kiad. L. Halphen. Paris 1938. 67.

12. MGH Script. rer. Germ. a. 813. Kiad. Kurze 1895. 137.

13. Astronomus: Vita Hludowici Pii. c.61. MGH Script. rer. Germ. in usum scholarum t.64. 137.

kolostor Annalese szerint miközben a normannok feldúlták Durdsted városát és Frízföldet, a császár a Frankfurt melletti erdőben vadászott.¹⁴ A vadászat hozzátartozott a királyok életmódjához. Nagy Károlyról írja Astronomus: „követve a frank királyok szokásait, az őszt vadászattal töltötte”.¹⁵ A vadászat a háborúnak volt egyfajta gyakorlata. A király itt is győz, mint a harcban. A vadászat arra is szolgált, hogy megmutassa bátorságát, anyagi és fizikai felsőbbrendűségét, hatalmát a természet és a társadalom felett. Az elejtett vad hozzájárult a nagy létszámú udvar ellátásához. Ermold a Jámbor Lajost dicsőítő versében részletes leírást ad arról a vadászatról, amelyet a császár vendége, az Ingelheimben megkeresztelkedett dán király, Harold tiszteletére rendezett.¹⁶ Beszámol a gazdag vadászszákmányról, az őzek, a vadkanok, a medvék sokaságáról, a vadászatot követő lakomáról. Az elejtett vadak egy részét a császár a szolgáknak és az egyháznak ajándékozta. Harold elálmélkodott látva az uralkodó „gazdagságát és hatalmát”, és hűséget fogadott neki.¹⁷

A szövegből megtudjuk, hogy Elzász földje termékeny, bőséges aratást hoz, nap-sütötte domboldalain kiváló bor terem, és ezeket a terményeket a kereskedők a tengeren túlra, angolszász területre szállítják, cserébe színes ruházatot, köpenyeket, s egyéb drága árukat hozva. A „különféle színű” szövetek alatt valószínűleg a Maas völgyében készített, úgynevezett „fríz posztók” értendők, melyekről gyakran találunk említést más, korabeli szövegekben. Az arany és a drágakövek Keletről érkeztek, szír kereskedők hozták a Földközi tengeren, majd a Rhône-on és a Rajnán. A karoling apátságok tőlük vásárolták a liturgiához szükséges edényeket, díszeket, ruhákat és fűszereket. Nagyrészt közvetítésükkel érkeztek a luxus áruk, a nemesfém, a gemmák, amelyek a királyi udvar fényét, gazdagságát hivatottak szolgálni. Ermold szövegéből képet kapunk a dán Harold és kísérete ingelheimi megkeresztelkedésének fényes szertartásáról, s a császártól kapott gazdag ajándékokról, amelyekkel megtöltötték hajóikat a dán hajósok.¹⁸ A templomi szertartáshoz szükséges edények, könyvek, papi öltözetek mellett a császár nagy mennyiségű kincset adott Haroldnak. Aranyozott, drágakövekkel ékes tunikát, bíborvörös aranszegéllyel, aranyozott övön függő kardot, aransarkantyút, karpántokat, aranykoronát, „széles hátára” aranyköpenyt. A császárné, Judit, Harold feleségét látta el „rangjához illő”, nagyszerű ajándékokkal: arannyal és drágakövekkel ékesített ruhát és köpenyt, „amihez hasonlót Minerva szöhetett”, csodálatos ékszereket adott. De a dán király egész kísérete is „frank mód szerinti” öltözeteket kapott, amelyeket a császár nagy bőkezűséggel osztogatott. Figyelmet érdemlő a királyi vadászatot, a lakomákat, az udvar, a palota pompáját, az uralkodó bőkezűségét dicsérő költő – ha csak érintőleges is, de az adott korban meglehetősen rit-

14. Annales Sancti-Bertini. Kiad. F. Gral. Vieillard 1964. 105.

15. Vita Hludowici. c.35. 626.

16. In honorem Hludowici... v. 2362-2437; Faral 1932. 181-185.

17. Ibid. v. 2438-2480; Faral 1932. 186-189.

18. „munera quanta quidem seu qualia donat habenda-/ Ingenium vincunt exsuperantque melos”. Ibid. v. 2495-2503; Faral 1932. 189-190.

ka – utalása a gazdag termés ellenére éhező parasztokra és a szomjazó szőlőművelőkre.¹⁹

A szövegből egyértelműen kitűnik a Karoling birodalom gazdasági súlypontjának eltolódása, a rajnai vidék központi szerepe, településeinek fejlődése, forgalma. A Rajna már nem határfolyó, hanem az új Európa fő hajóútja, a kereskedőké és zarándokké, Strassburgtól Yorkig. Alcuin egyik versében valóságos itineráriumát találjuk York és a kontinens közötti utazásnak a Rajna torkolatától Utrechtben, Dorestadon (Duurstede), Kölnön át – kitérővel a Moselen Echternach érintésével –, majd a Sure-ön vizsgálva a Rajnán Mainzig.²⁰

Frízföld meghódítása nagyban hozzájárult a Rajnavidék kereskedelmének fellendüléséhez. A folyami hajózás lebonyolítói az angolszász területeket is látogató fríz kereskedők voltak.²¹ Fő központjuk, Dorestad és Quentovic virágkorát érte. Dorestad Jámbor Lajos uralkodása alatt jelentős pénzverőhely. Értékes aranypénzét rosszabb minőségűvel utánozták is.²²

A Rajnavidék gazdasági jelentősége szorosan összefüggött politikai szerepével. Ez a terület, a Rajna, Maas, Mosel vidéke, a Karolingok dominiuma, a kormányzás központja lett a Meroving-kori Loire-vidék helyett. Politikai súlyát Nagy Károly keleti hódításai erősítették. Itt voltak a királyi paloták, a „villák”, az udvar tartózkodási helyei. Itt épültek az újak, Ingelheim, Thionville, Aachen. Az új Európa politikai, gazdasági és kulturális térképének kialakulása megkezdődött.

Rövidítések

FARAL 1932

FARAL, (ed.): *Poeme sur Louis le Pieux*. Paris 1932.

MGH

Monumenta Germaniae Historica

19. „Si non, Rhene, fores mansissent denique nostra/ Horrea, que nobis gignit amoenus ager /-Per te vecta quidem precioque redempta marino: / Esurit hic noster, heu, gemebundus arans! Si non, Rhene, fores, manissent laeta Falerna./ Bacchus et exhilarans gaudia larga daret./ Per te vecta quidem pretioque redempta marino: Vinetis recubans vinitor ipse sitit!” Ibid. 107-114; Faral 1932. 211.

20. Alcuin: Ad amicos. MGH Poetae latini aevi carolini t. I. Berlin 1881. 220-222.

21. LEBECQ, St.: *Marchands et navigateurs frisons du haut moyen âge*. I. Lille 1983.

22. GRIERSON, Ph.: The Gold Solidus of Louis the Pious and its imitations. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 38 (1951). 1-14.

ABSTRACT

THE DEBATE OF THE MOUNTAIN AND THE RIVER IN A 9TH CENTURY POEM

Ilona Sz. Jónás

In the course of his narrative on the rivalry between the river Rhine and the mountain Vosges Ermoldus Nigellus describes the utility of the forest, the arable land, the vineyards, and commerce in a letter addressed to Pippin, king of Aquitania. The poem draws a colourful picture of the economic and cultural life of Alsace, the prosperity of which is closely related to the political part played by the country in the Carolingian Age.